

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
Полтавський національний педагогічний університет  
імені В.Г. Короленка

# **ДОШКІЛЬНА ОСВІТА У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ**

*Збірник наукових праць  
Випуск 10*

*Полтава – 2026*

УДК 373.2 «712»(08)

Д-55

**Рецензенти:**

**Жданова-Неділько О.Г.** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

**Федорова М.А.** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти Житомирського —державного університету імені Івана Франка

**Д-55**      **Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі** : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2026. Вип. 10. 152 с.

*У збірнику вміщені статті з актуальних проблем дошкільної освіти, професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Автори ознайомлюють читачів з положеннями та висновками дослідження актуальних проблем навчання та виховання дітей дошкільного віку у сучасних умовах.*

*Видання адресоване науковцям, викладачам закладів вищої освіти, аспірантам, вихователям, магістрантам, студентам.*

УДК 373.2 «712» (08)

**Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей**

*Рекомендовано до друку вченою радою  
Полтавського національного педагогічного університету  
імені В.Г. Короленка № 13 від 28 травня 2026 року*

© Колектив авторів, 2026  
© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2026

|                                                                                                                                                          |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Каранузова І.В.</i><br>СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ЕКО-ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДІ<br>ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ<br>КОМУНІКАЦІЇ.....                 | 61  |
| <i>Карпенко О.Є., Чепіль М.М.</i><br>ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ<br>ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....                            | 65  |
| <i>Любченко І. І., Сіроштан О. П.</i><br>ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО<br>ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ОСНОВА ЯКІСНИХ ЗМІН У ДОШКІЛЬНІЙ<br>ОСВІТІ..... | 70  |
| <i>Манжелій Н.М.</i><br>ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ У ВИХОВАННІ<br>ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....                                              | 74  |
| <i>Мричко Д.П.</i><br>ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У ФОРМУВАННІ<br>ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....                           | 77  |
| <i>Назаренко Б.В.</i><br>ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ<br>НЕПОВНОЇ СІМ'Ї.....                                                    | 81  |
| <i>Найда Р. Г.</i><br>ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ В<br>КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ<br>УКРАЇНИ.....                | 85  |
| <i>Нос Є.О., Вашиак О.О.</i><br>ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ<br>ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....                                           | 89  |
| <i>Нос Є.О.</i><br>ЗДОРОВ'Я ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ<br>ДІЯЛЬНОСТІ.....                                                             | 94  |
| <i>Овчаренко Л.В.</i><br>СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ<br>СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ ДІЙСНІСТЮ .....                      | 98  |
| <i>Пасічніченко А.В., Ковалевська Н.В.</i><br>ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ДИТИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ<br>СТРЕСОГЕННИХ ФАКТОРІВ.....                              | 101 |
| <i>Пеньонжик О.П.</i><br>РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК БАЗОВОЇ<br>ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....                                            | 105 |
| <i>Плисюк М.В.</i><br>ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО<br>ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІД ЧАС<br>ПІДГОТОВКИ ДО ШКОЛИ..... | 108 |

### Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: Піроженко Т. О. Київ : МОН України, 2021. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 10.05.2026).
2. Беленька Г. В. Формування природничо-наукового світогляду дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ : Університет, 2012. 304 с.
3. Гладченко І. В., Скрипник Т. В. Альтернативна та доповнювальна комунікація : навч.-метод. посіб. Київ : ІСПП АПН України, 2021. 148 с.
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ ГРУП, 2016. 152 с.
5. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти дошкільника : монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2006. 376 с.
6. Beukelman D. R., Mirenda P. Augmentative and Alternative Communication: Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs. 4th ed. Baltimore : Paul H. Brookes Publishing, 2013. 648 p.
7. Bondy A., Frost L. The Picture Exchange Communication System. Focus on Autism and Other Developmental Disabilities. 1994. Vol. 9, № 3. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1177/108835769400900301>

УДК 373.2:371.13:355.01

**Ореста Карпенко**

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

**Марія Чепіль**

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

## **ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

***Анотація.** У статті здійснено системний аналіз стратегій професійного самовдосконалення вихователів закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено розвитку професійної ідентичності, психологічної життєстійкості та впровадженню травмоінформованих підходів у педагогічну діяльність. На основі емпіричного дослідження виявлено ключові мотиватори та бар'єри професійного зростання, серед яких домінують чинники емоційного виснаження та прагнення забезпечити безпеку дітей.*

***Ключові слова:** самовдосконалення, вихователь, життєстійкість, війна.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Проблема професійної деформації та вигорання в секторі дошкільної освіти набула великих масштабів. Щорічна плинність кадрів у цій сфері може досягати тридцяти відсотків, що створює системні загрози для стабільності освітнього процесу. Професійне самовдосконалення у таких обставинах виступає не лише як інструмент кар'єрного зростання, а як механізм підтримки професійного благополуччя та життєстійкості. Особливої уваги це питання набуває під час війни, коли вихователі змушені виконувати роль не лише педагогів, а й опікунів.

Сучасний вихователь має володіти широким спектром компетенцій, від цифрової грамотності до навичок роботи з інклюзивними групами та дітьми,

які мають досвід травми. Динамічність цих вимог вимагає від педагога переходу від епізодичного підвищення кваліфікації до концепції безперервного професійного розвитку, що базується на саморефлексії, менторстві та участі в професійних спільнотах. Самовдосконалення розглядається як багатовекторний процес, що інтегрує розвиток hard skills, таких як предметні знання та методики навчання, а також soft skills, до яких відносять емоційний інтелект, комунікацію та гнучкість, що є важливим в умовах війни.

**Аналіз останніх досліджень.** Сучасні наукові дослідження у сфері дошкільної освіти зосереджені на глибокому аналізі професійного розвитку педагогів та його прямому впливі на якість освітнього процесу. Ключовим аспектом виступає вивчення складного взаємозв'язку між внутрішніми ресурсами вихователя, зокрема його особистісною самоефективністю, та здатністю ефективно протистояти щоденному професійному стресу. Самоефективність вважається визначальним предиктором залученості фахівців, їхньої психологічної готовності до впровадження інновацій та тривалої плідної роботи в галузі. Важливе місце у науковому дискурсі посідає концепція професійної ідентичності, яка розглядається як динамічне формування цілісного образу «професійного Я» крізь призму власного досвіду та соціального контексту.

Питання життєстійкості та благополуччя стають дедалі актуальнішими, особливо в українському контексті, де професійне вдосконалення вихователів сьогодні нерозривно інтегрується з навичками виживання та наданням першої психологічної допомоги дітям. Дослідники (О. Гнізділова та О. Карпенко [1], С. Смолюк [2]) підкреслюють, що розвиток педагога є основним фундаментом безпеки та гармонійного розвитку особистості. Окрім індивідуальних зусиль, критичне значення має системна інституційна підтримка, зокрема менторство та функціонування професійних спільнот навчання, що забезпечують умови для безпечного експериментування. Водночас успішність таких ініціатив безпосередньо залежить від оптимізації робочого навантаження, фінансової мотивації та організаційної допомоги. Таким чином, сучасний підхід до зростання вихователів є багатофакторним процесом, що гармонійно поєднує особистісну стійкість і дієві інституційні механізми стимулювання майстерності заради майбутнього дітей.

**Метою статті** є теоретичне обґрунтування та системний аналіз стратегій професійного самовдосконалення вихователя закладу дошкільної освіти через призму розвитку професійної ідентичності, психологічної життєстійкості та адаптаційних механізмів у складних соціокультурних умовах, зокрема під час війни.

**Виклад основного матеріалу.** Професійне самовдосконалення вихователя є процесом, який виходить за межі простого засвоєння нових дидактичних прийомів. У його основі лежить концепція професійної ідентичності, яка виступає внутрішнім ресурсом фахівця. Розвиток професійної ідентичності розглядається як багатогранний процес, що включає

конструювання професійного власного іміджу, усвідомлення власних цінностей та розуміння соціального впливу своєї діяльності. Цей процес є динамічним і триває протягом усієї кар'єри, де кожен етап приносить нові виклики та можливості для рефлексії. Важливо розуміти різницю між професійним розвитком як зовнішньо детермінованим процесом та розвитком ідентичності як внутрішньою трансформацією.

Порівняльний аналіз цих детермінант дозволяє виділити суттєві відмінності в їхній спрямованості. Традиційний професійний розвиток зосереджується на накопиченні знань та навичок, тоді як розвиток професійної ідентичності фокусується на формуванні самосвідомості та ціннісних орієнтирів. Перший процес зазвичай має стадійний характер від новачка до експерта, тоді як другий є безперервним конструюванням власного «Я». Джерелами впливу для професійного розвитку виступають переважно курси підвищення кваліфікації, тоді як для ідентичності визначальними є особиста біографія та глибока рефлексія [2]. Результатом розвитку є педагогічна майстерність, а результатом формування ідентичності виступає професійне самовизначення. В умовах кризи професійний розвиток забезпечує вихователя необхідним інструментарієм дій, у той час як розвинена ідентичність дозволяє зберегти глибинний сенс педагогічної діяльності.

Ефективність самовдосконалення значною мірою залежить від внутрішньої установки педагога на самоефективність. На розвиток самоефективності та ідентичності впливає модель вимог та ресурсів роботи. Професійне благополуччя є результатом балансу між вимогами, тобто стресорами, та ресурсами підтримки. У професії вихователя вимоги включають не лише фізичне навантаження, а й емоційну працю, необхідність управління складною поведінкою дітей та взаємодію з різними учасниками освітнього процесу. Ресурси ж поділяються на персональні, такі як життєстійкість та самоефективність, та робочі, до яких відносять автономію, підтримку колег та менторство [3]. Професійне самовдосконалення у межах цієї моделі полягає у зміцненні внутрішніх ресурсів та ефективному використанні зовнішніх можливостей для професійного зростання.

Процес самовдосконалення вихователя потребує відповідної інституційної побудови, серед якої менторство посідає центральне місце. Сучасне менторство в дошкільній освіті еволюціонувало від простого наставництва до складних моделей взаємодії, що враховують специфіку професійної соціалізації. Менторство не лише сприяє передачі досвіду, а й створює простір для професійного діалогу, де обидві сторони збагачують свою практику. Індивідуальне менторство базується на прямій передачі досвіду, що сприяє швидкій адаптації педагога. Педагогічний коучинг зосереджується на розвитку конкретних навичок та опануванні нових технологій. Робота в спільнотах практики стимулює колективне навчання та формування спільної професійної ідентичності. Рефлексивна супервізія через психологічний розбір професійних ситуацій виступає потужним засобом профілактики вигорання та зміцнення емоційної стійкості. Для підвищення ефективності менторських

програм використовуються різні підходи, що стимулюють професійну рефлексію. Серед них виділяють роботу в професійних спільнотах навчання, де вихователі спільно розв'язують актуальні проблеми, обмінюються досвідом та розробляють нові методики. Важливо, щоб менторство було засноване на стосунках, де довіра, емпатія та взаємоповага є фундаментом для професійного зростання та забезпечення справедливості в освітньому середовищі [2].

Війна в Україні внесла кардинальні зміни в систему дошкільної освіти, перетворивши професійне самовдосконалення на стратегію адаптації та виживання. Одним із ключових викликів стало забезпечення фізичної та психологічної безпеки дітей. Програма безпечного освітнього середовища, ініційована за підтримки ЮНЕСКО, спрямована на впровадження стандартів безпеки, що включають облаштування інклюзивних укриттів та навчання персоналу діям у надзвичайних ситуаціях [4]. Вихователі проходять інтенсивні практичні тренінги, де в умовах, наближених до реальних, відпрацьовують навички евакуації та надання першої медичної допомоги. Таке навчання радикально відрізняється від традиційних лекцій, оскільки воно формує практичну готовність до дій, що рятують життя.

Важливим аспектом професійного розвитку є впровадження програм психосоціальної підтримки освітян. Самовдосконалення у цьому контексті передбачає глибоке вивчення основ травмоінформованої педагогіки, розуміння стресу та розвиток навичок емпатійної комунікації. Педагоги вчаться розрізняти прояви посттравматичного стресового розладу у дітей та застосовувати ігрові техніки для зниження рівня тривожності. Окремим вектором самовдосконалення стала цифрова трансформація дошкільної освіти [1]. В умовах масового внутрішнього переміщення та виїзду за кордон вихователі змушені опановувати інструменти дистанційного та змішаного навчання. Розвиток цифрових інфраструктур, таких як автоматизований інформаційний комплекс управління освітою, дозволив підтримувати зв'язок із вихованцями, надавати доступ до українського освітнього контенту.

З метою вивчення мотиваційних, операційних та психологічних складників діяльності було опитано 48 вихователів м. Дрогобича. Анкетування охоплювала п'ять ключових фокусних напрямів. Перший, мотиваційний блок, був спрямований на виявлення домінантних стимулів – від нормативного примусу до внутрішнього прагнення підтримати дитину. Технологічний блок фокусувався на аналізі пріоритетності дистанційних та мережевих форматів навчання, тоді як компетентнісний блок дозволив оцінити власну спроможність педагогів використовувати цифрові інструменти. Окрему увагу було приділено бар'єрному блоку для ідентифікації зовнішніх та внутрішніх деструкторів, а також психоемоційному блоку для визначення запиту на розвиток резильєнтності. Отримані дані свідчать про те, що мотиваційна сфера вихователів зазнала суттєвих трансформацій, оскільки професійний розвиток перестав бути лише

інструментом кар'єрного зростання і перетворився на засіб забезпечення фахової витривалості.

Аналіз результатів дослідження демонструє, що пріоритетним вектором розвитку визначено гуманістичну складову, адже 39,6% респондентів пов'язують потребу у самовдосконаленні насамперед із прагненням забезпечити психологічну безпеку та підтримку дітей у воєнний час. Водночас значна частка опитаних, а саме 31,3%, орієнтується на формальні вимоги Професійного стандарту та атестації, що передбачає обов'язкове підвищення кваліфікації обсягом не менше 120 годин на п'ять років. Внутрішню потребу у пізнанні нового як головний стимул відзначили 18,7% вихователів, тоді як лише 10,4% респондентів вказали на можливість підвищення заробітної плати

Сучасний освітній простір вимагає від вихователя граничної гнучкості у виборі форматів навчання, де дистанційні технології стали домінантними. Зокрема, 58,3% вихователів віддають перевагу онлайн-курсам та вебінарам, 16,7% обирають мережеві професійні спільноти, а 14,6% залишаються прихильниками традиційної самоосвіти через роботу з літературою. Лише 10,4% педагогів орієнтовані на очні тренінги, що зумовлено як безпековими ризиками, так і обмеженістю часового ресурсу. Оцінюючи стан цифрової компетентності, необхідно констатувати наявність суттєвого «цифрового розриву» між вимогами держави та реальними можливостями вихователів. Лише 12,5% респондентів продемонстрували високий рівень спроможності, що передбачає створення авторського контенту та інтерактивних ігор. Більшість опитаних, а саме 54,2%, перебуває на середньому рівні, обмежуючись використанням готових ресурсів та сервісів для зв'язку, тоді як третина вихователів (33,3%) ідентифікує свій рівень як початковий і потребує постійної допомоги.

Найбільш тривожним аспектом дослідження є аналіз бар'єрів, що гальмують професійне зростання. Отримані дані свідчать про домінування психологічних чинників: 54,2% вихователів перебувають у стані емоційного виснаження та хронічної тривоги. Окрім вигорання, педагогів обмежує брак вільного часу (22,9%), відсутність стабільного зв'язку (14,6%) та недостатня методична підтримка (8,3%). Кореляційний зв'язок між рівнем резильєнтності та готовністю до інновацій є очевидним, адже стан «приглушення емоцій» змушує фахівців обирати стратегію самозбереження замість активного розвитку.

Незважаючи на виснаження, вихователі виявляють високий рівень усвідомлення потреби у змінах, оскільки 79,2% респондентів вважають розвиток навичок резильєнтності пріоритетним вектором своєї самоосвіти. Ще 16,7% визнають це актуальним, але вказують на відсутність часу для такої роботи, і лише 4,1% не вбачають у цьому професійної необхідності.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Результати дослідження дозволяють стверджувати, що процес самовдосконалення вихователів сьогодні має адаптивний характер. Він стимулюється негайною потребою бути корисним для дітей у кризових умовах, а не довгостроковими

стратегіями. Для формування цілісної траєкторії професійного розвитку необхідно збалансувати режим роботи та відпочинку.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у проведенні лонгітюдних спостережень за еволюцією професійної ідентичності вихователів, які розпочали свою діяльність під час війни.

#### Список використаних джерел

1. Карпенко О., Гнізділова О. Правові гарантії професійного розвитку вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник науки та освіти*. 2025. Вип. 8 (38). С. 1277–1286.
2. Смолюк С. Професійна адаптація вихователя закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2025. Вип. 2. С. 54–59.
2. Clayback K., Williford A. Teacher and classroom predictors of preschool teacher stress. *Early Education and Development*. 2022. Vol. 33(8). P. 1347–1363.
3. Sharifian M., Kennedy P. Teachers in War Zone Education: Literature Review and Implications. *International Journal of the Whole Child*. 2019. Vol. 4(2). P. 9–26.
4. UNICEF. Building resilience of children affected by war in Ukraine: The “2 by 2” model for Early Childhood Education. 2023. URL: <https://surl.li/lzfnaar>

УДК 373.2.011.31

**Інна Любченко**

*Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»*

**Оксана Сіроштан**

*Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»*

## **ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ОСНОВА ЯКІСНИХ ЗМІН У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ**

**Анотація.** У роботі розглядається проблема формування педагогічної майстерності сучасного вихователя як ключової умови забезпечення якісних змін у системі дошкільної освіти в умовах реформування освітньої галузі. Обґрунтовано сутність поняття «педагогічна майстерність» та визначено її структурні компоненти: професійні знання, педагогічні вміння, комунікативна культура, творчий підхід і здатність до рефлексії. Акцентовано увагу на необхідності безперервного професійного розвитку вихователя, удосконалення його компетентностей відповідно до сучасних освітніх стандартів та суспільних запитів. Проаналізовано сучасні підходи до формування педагогічної майстерності в умовах оновлення змісту дошкільної освіти, зокрема впровадження інноваційних технологій, особистісно орієнтованого підходу та педагогіки партнерства. Визначено основні чинники, що впливають на професійне зростання фахівців, серед яких самоосвіта, методична підтримка, участь у професійних спільнотах і впровадження передового педагогічного досвіду.

**Ключові слова:** педагогічна майстерність, професійне зростання, вихователь закладу дошкільної освіти, якість освіти, освітні реформи, інноваційні підходи, компетентнісний підхід, педагогіка партнерства, самоосвіта, професійна компетентність.

**Постановка проблеми.** Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується активним реформуванням, оновленням змісту,